

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Archivistiek: grondslagen

Ketelaar, E.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Lezen! Teksten over het archief

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ketelaar, E. (2009). Archivistiek: grondslagen. In Y. Bos-Rops, G. Janssens, C. Juergens, & E. Ketelaar (Eds.), *Lezen! Teksten over het archief* (pp. 18-21). (Jaarboek / Stichting Archiefpublicaties; No. 2007). Stichting Archiefpublicaties.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

2. Archivistiek: grondbeginselen

Archivistiek of archiefwetenschap is (volgens de *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, nr. 9.211) de “wetenschap die de archiefbescheiden, archiefvorming, archiefbewerking, archieven in hun context alsmede haar relatie tot aanverwante wetenschappen, de faciliteiten rond de bewaring en het gebruik van archieven en de geschiedenis daarvan bestudeert.”¹ De wetenschap omvat theorie en de daardoor geïnspireerde methodologie, die van invloed is op de archivalische praktijk.²

De oudste publicatie in deze rubriek is de *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven* (nr. 2.52) (hierna: de *Handleiding*) samengesteld in opdracht van de Vereniging van Archivarissen in Nederland door het driemanschap Muller, Feith en Fruin en in 1898 gepubliceerd. De *Handleiding* maakte furore als de eerste samenhangende archivalische methodologie. In acht talen vertaald, bezorgde het boek van “the Dutch trio” de Nederlandse archivaliek wereldfaam: zie de heruitgave bezorgd door Horsman-Ketelaar-Thomassen (nr. 3.86) waarin ook uitvoerig de voorgeschiedenis en de betekenis van het boek worden besproken.³ De door Muller, Feith en Fruin behandelde beginselen zijn ofwel rechtstreeks ofwel bij analogie ook heden ten dage toepasbaar (zie hierna).

Een vergelijkbaar gezag (tot op de dag van vandaag) verwierf *A manual of archive administration* (nr. 2.42) dat in 1922 verscheen. De auteur Hilary Jenkinson (later *Keeper of Public Records* en directeur van het Public Record Office in Londen) verwijst naar de *Handleiding* (in de Franse editie van 1910), vooral naar de beginselen, minder naar de regels voor het beschrijven van archieven.⁴ Het boek gaat echter uitgebreid in op de taken van de archivaris, op de vorming van archieven en op de problemen van archiefvorming in tijd van oorlog; het boek

¹ De *Archiefterminologie* (nr. 176) licht toe: “Sommigen beschouwen archivaliek en archiefwetenschap niet als synoniem, maar willen archivaliek beperken tot het deel van de definitie vóór het woord alsmede.” De omschrijving van archivaliek in Coppens' *Archiefterminologie* (nr. 9.208) is: “Wetenschap omvattende de theorie en methoden die verband houden met de zorg voor en het beheer van archiefbescheiden.”

² Livelton (nr. 2.48) gaat uitvoerig in op het onderscheid tussen theorie, methodologie, praktijk en *scholarship*. Dat laatste omschreef ik in mijn Amsterdamse oratie (nr. 2.45) als volgt: “Archivarissen verwerven zich in hun werk een eruditie van het herkennen van patronen in archivering, in verschillende juridische en sociale stelsels en in verschillende tijdperken.”

³ Zie ook: C. Dekker, ‘La Bible archivalique néerlandaise et ce qu’il en est advenu’, in: Bucci, *Archival science* (nr. 1.8); P. Brood (red.), *Respect voor de oude orde. Honderd jaar Vereniging van archivarissen in Nederland, 1891-1991* (’s-Gravenhage 1991); Van der Gouw, *Archiefwetenschap* (nr. 2.38); Ketelaar, *The archival image* (nr. 1.17); J. Ridener, *From Polders to Postmodernism. A Concise History of Archival Theory* (Duluth 2009).

⁴ De eerste druk (1922) is te downloaden van: <http://www.archive.org/details/manualofarchivea00jenkuoft> (geraadpleegd 2 februari 2009). Een kritische beschouwing van Jenkinson's *principles* geeft Andrew Prescott, ‘The Textuality of the Archive’, in: Louise Craven (ed.), *What are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives* (Aldershot 2008) 31-51.

verscheen onder auspiciën van de Carnegie Endowment for International Peace (het deel over *war archives* is niet in de tweede en volgende drukken opgenomen). Zowel de *Handleiding* als Jenkinson's *Manual* vormen het uitgangspunt voor een bespreking door Terry Cook van de archivalische ideeëngeschiedenis (nr. 2.29).⁵

Een van de beginselen van de *Handleiding* is het herkomstbeginsel (tegenwoordig spreken we van bestemmings- en structuurbeginsel). Panhuysen (nr. 2.54) heeft de oorsprong ervan behandeld; zijn artikel is ook opgenomen in Horsman-Sigmond, *Het land van herkomst* (nr. 1.12).⁶ Het herkomstbeginsel werd door het eerste internationale congres van archivaren (1910) algemeen aanvaard (zie ook nr. 2.29). Het herkomstbeginsel gaat deels terug op het Franse *respect des fonds* en het Duitse *Provenienzprinzip*; de nuances van die drie principes en hun praktische toepassing hebben tot vele publicaties geleid, o.a. door Duchein (nr. 2.33); Brenneke-Leesch (nr. 1.1); Cook (nr. 2.29); Horsman (nr. 2.39); Lodolini (nr. 2.49); Bearman-Lytle (nr. 2.22) en Uhl (nr. 2.61). Het artikel van Elio Lodolini met betrekking tot dit beginsel is hierna herdrukt, p.151.

In hoeverre deze en andere archivalische beginselen ook in de digitale wereld gelding hebben wordt o.m. in het boek van Charles Dollar (nr. 2.32) en in mijn artikel ‘Archives in the digital age’ (nr. 2.47) besproken.⁷ De hedendaagse archiefwetenschap bestudeert verschijnselen die lijken op klassieke feiten, gebeurtenissen en systemen (die soms zelfs met de traditionele termen worden aangeduid), maar die in wezen volkomen anders zijn. Een ‘origineel’ is geen origineel meer, een ‘archiefstuk’ is geen stuk meer, toegankelijkheid, gebruik en beheer zijn allemaal anders (geworden). Ze kunnen niet meer in het klassieke paradigma beschreven en verklaard worden.⁸ Daarom verdienen de meeste klassieke archivalische beginselen een herformulering. Zo is bijvoorbeeld het herkomstbeginsel in de woorden van Tom Nesmith een nieuw concept: het “consists of the social and technical processes of the records’ inscription, transmission, contextualization, and interpretation which account for it [the record’s] existence, characteristics, and continuing history.”⁹

Omdat de *Handleiding* zo voorlijk was in de beschrijving van de methode en zijn principes tot dogmata verstarde, bleven de theorie en de ontwikkeling van de archiefwetenschap lang onderbelicht, aldus de eerste hoogleraar in de archiefwetenschap J.L. van der Gouw in zijn oratie ‘Archiefwetenschap’ (nr. 2.38).¹⁰

⁵ Zie ook: rubriek 1 ‘Algemeen: handboeken en bundels’.

⁶ Zie ook: rubriek 1 ‘Algemeen: handboeken en bundels’.

⁷ Ketelaar neemt als referentiepunt Anne J. Gilliland-Swetland, *Enduring Paradigm, New Opportunities: The Value of the Archival Perspective in the Digital Environment* (Council on Library and Information Resources) (Washington DC 2000): <http://www.clir.org/pubs/reports/pub89/pub89.pdf>

⁸ T. Thomassen, ‘Paradigmatische veranderingen in de archiefwetenschap’, in: Horsman-Ketelaar-Thomassen, *Naar een nieuw paradigma* (nr. 1.13) 69-79.

⁹ T. Nesmith, ‘Still Fuzzy’ (nr. 2.53) 146. Zie ook: T. Nesmith, ‘Reopening Archives: Bringing New Contextualities into Archival Theory and Practice’, in: *Archivaria* 60 (2005) 259-274 en Nesmith, *Canadian Archival Studies* (nr. 1.19).

¹⁰ Zie ook: rubriek 3 ‘Archiefgeschiedenis’.

Die historische ontwikkeling van de archiefwetenschap en haar huidige betekenis worden ook behandeld door Delmas (nr. **2.31**) en Rumschöttel (nr. **2.58**).¹¹ De samenhang tussen theorie, methodologie en praktijk is behandeld door Livelton (nr. **2.48**) en Duranti (nr. **2.34**). Voor Livelton is archieftheorie vooral "archivists' thinking about their work", terwijl Nesmith (nr. **2.53**), Brothman (nr. **2.25**) en Mortessen (nr. **2.51**) daar als het ware doorheen kijken naar de theoretische grondslagen van de discipline.¹² In mijn Leidse en Amsterdamse oraties (nr. **2.44** en nr. **2.45**) ben ik ook ingegaan op de samenhang tussen theorie en praktijk, maar vooral op de sociale en culturele contexten waarin archiefvorming en archiefgebruik plaatsvinden. Op doel en methode van de archiefwetenschap gaat het klassieke artikel van Theo Thomassen, *Een korte introductie in de archivaliek* ook in.¹³

Sinds de jaren 90 van de 20e eeuw is een groeiend aantal archiefwetenschappers in de ban geraakt van het postmodernisme: een (met opzet) in verwarring brengende visie op 'werkelijkheden' en 'waarheden' (er is niet één werkelijkheid of één waarheid). De kunst is om de door het postmodernisme voorgestelde nieuwe perspectieven te vertalen in de archivalische theorie en praktijk. Terry Cook heeft in 'Archival science and postmodernism' (hierna p. 79) laten zien welke uitdagingen een postmodernistische beschouwingwijze aan de professie biedt. Wat zijn de werkelijkheden die een archief(stuk) tussen de regels door toont? En wat zijn de rollen van de auteur, de archivaris, de onderzoeker in het scheppen en aanpassen van die werkelijkheden? Zij beseffen vaak niet dat zelfs zoets onschuldigs als de ordening van een archief of de beschrijving (of de restauratie) van een archiefbestanddeel – of iets minder onschuldig: de selectie en vernietiging – een betekenis of vertekening aan het archief geeft.¹⁴ In dit verband wordt veelvuldig een beroep gedaan op de Franse filosoof Jacques Derrida die zich onder meer in *Mal d'archive (Archive Fever)* (nr. **4.107**) met het archief heeft beziggehouden.¹⁵ Brian Brothman (nr. **2.26**) is een van de archivariissen die Derrida's betekenis voor de archieftheorie en -praktijk heeft uiteengezet.¹⁶ In het Nederlandse archivalische discours werd Derrida geïntroduceerd in mijn oratie 'Archivalisering en archivering' (nr. **2.45**) en uitgewerkt in mijn 'Writing on Archiving Machines' (nr. **2.46**).

Een echte klassieker is het artikel van de Canadees Jay Atherton, 'From life cycle to continuum' (nr. **2.21**) waarin voor het eerst het concept van het records continuum werd voorgesteld. Voor Atherton was dit grotendeels een strategie voor de

¹¹ Zie ook: T. Thomassen, 'Paradigmatische veranderingen in de archiefwetenschap', in: Horsman-Ketelaar-Thomassen, *Naar een nieuw paradigma* (nr. **1.13**) 69-79.

¹² Zie ook: J. Ridener, *From Polders to Postmodernism*, *A Concise History of Archival Theory* (Duluth 2009).

¹³ T. Thomassen, 'Een korte introductie in de archivaliek', in: Horsman-Ketelaar-Thomassen, *Naar een nieuw paradigma* (nr. **1.13**) 11-20; Engelse versie: T. Thomassen, 'A First Introduction to Archival Science', in: *Archival Science* 1 (2001) 373-385.

¹⁴ E. Ketelaar, 'Tacit Narratives: The Meanings of Archives', in: *Archival Science* 1 (2001) 143-155, herdrukt in: Thomassen-Looper-Kloosterman, *Toegang* (nr. **12.242**) 68-75. Zie ook J. Ridener, *From Polders to Postmodernism*, *A Concise History of Archival Theory* (Duluth 2009).

¹⁵ Zie ook: rubriek 1 'Algemeen: handboeken en bundels' en rubriek 4 'Archief en maatschappij'.

¹⁶ Een ander is Verne Harris: zie noot 13 bij Cook, 'Archival science and postmodernism' (nr. **2.30**) 10; Harris, *Archives and Justice* (nr. **4.110**); Duff - Harris, 'Stories and Names' (nr. **8.190**). Zie ook B. Brothman, 'The Limits of Limits: Derridean Deconstruction and the Archival Institution', in: *Archivaria* 36 (1993) 205-220 en de inleidingen op de rubrieken 1 en 4 van dit jaarboek.

organisatorische afbakening tussen archivariissen en records managers in het Canadese Nationale Archief. Veel meer omvattend is de conceptuele uitwerking in een records continuüm theorie en model door de Australiërs Frank Upward (nr. **2.62**) en Sue McKemmish (nr. **2.50**).¹⁷ De verschillen tussen life cycle concept en records continuüm denken zijn samengevat door o.a. Shepherd en Yeo in hun handboek (nr. **11.227**).¹⁸

Hoewel de oorkondenleer (diplomatiek) en andere hulpwetenschappen buiten onze selectie zijn gehouden, hebben we toch het boek van Duranti (nr. **2.36**) en de artikelen van Blouin (nr. **2.24**) en Williams (nr. **2.63**) opgenomen, aangezien ze niet alleen de relatie tussen archiefwetenschap en oorkondenleer betreffen, maar vooral ook de toepassing van diplomatische beginselen in de digitale wereld behandelen. In het door Luciana Duranti geleide InterPARES onderzoek¹⁹ nemen aan de oorkondenleer ontleende concepten een belangrijke plaats in. Van een digitaal document is geen origineel, omdat elke vastlegging of verschijning (op een drager, op een scherm, als afdruk) in wezen een reconstructie is van wat besturings- en toepassingsprogrammatuur hebben gewrocht. Niet langer kunnen we volstaan met *record keeping*, maar moeten we ons richten op *record formation*, omdat het digitale archiefstuk door de tijd heen voortdurend "in wording" is.²⁰

¹⁷ Zie ook: McKemmish- Piggott-Reed-Upward, *Archives: Recordkeeping in Society* (nr. **1.20**) en vooral de inzichtelijke artikelen door B.Reed, 'Beyond Perceived Boundaries: Imagining the Potential of Pluralized Recordkeeping', in: *Archives and Manuscripts* 33 (2005) 176-198; B.Reed, 'Reading the Records Continuum: Interpretations and Explorations', in: *Archives and Manuscripts* 33 (2005) 18-43.

¹⁸ Brothman, 'The Past that Archives Keep' (nr. **4.104**) 54 suggereert een "helical, circular, epicyclical representation" van het records continuüm model; uitgewerkt in B. Brothman, 'Archives, life cycles, and death wishes: a helical model of record formation', in: *Archivaria* 61 (2006) 235-269.

¹⁹ Zie rubriek 11 'Records management'.

²⁰ Zie rubriek 11 'Records management'.